

Tudósok becsülete ifjak ébresztése

KORNAI JÁNOS

80. SZÜLETÉSNAPJÁT KÖSZÖNTI
A RAJK LÁSZLÓ SZAKKOLLÉGIUM

Nagyon fontos annak, hogy a házról való beszélgetés után
nem volt hány igazság és gondolatok között hevesebben és
közvetlenebbül.

1972. szeptember 18

Komai/án

Nagy öröm volt számomra a Rajk-kollegiumba járni.

Kihátról beszéltem, de úgy éreztem: szinte minden
heves magyarázatra vonatkozott.

Visszatértem

Komai/án

János Komai

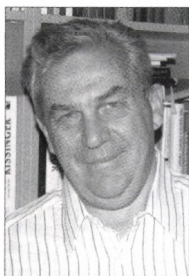
1985. november 5.

Nagyon köszönöm a meghívást, az igazságot, sokat
véltem látni, az ideológiát, Remélem, minél több
újra találkozunk; itt a kollegiumban és kívül, a munkát

1974. április 11

Komai/án

CHIKÁN ATTILA

Kornai János és a Rajk

Kornai János harmincnégy éve, 1974. április 11-én tartott először előadást a kollégiumban, s azóta folyamatosan jelen van életünkben. Leggyakoribb előadónk (eddig éppen tíz alkalommal tartott nálunk előadást), s szellemisége, szakmai és személyes hatása a kollégium egész történetét formáló erő.

A hetvenes években tartott négy előadása után az első, több kurzus szervezésére épülő Téli Táborban, 1980-ban volt az első Kornai-kurzus, amelynek keretében áttekintést adtam Kornai addigi munkásságáról. Aztán beindult „A hiány”-ra épülő kurzusok sora, amelyek közel egy évtizeden keresztül megkerülhetetlen részei voltak a kollégium szellemi életének – egy különösen fontos időszakban, amely a kollégium számára igen nagy kihívást jelentett. Az volt ugyanis a tét, hogy miként lehet egy erősen radikalizálódó politikai közegben, a fennálló szocialista rendszert egyre nyíltabban tagadó rajkos fiatalságban megtartani az igényes szakmaiságot, érvényesíteni azt a máig meglévő törekvést, hogy ne (vagy abban az időben legalább ne elsősorban) a napi politika szemüvegén keresztül nézze a körülötte lévő világot, hanem értékalapon, tartalmilag megközelítve. „A hiány” mintha közvetlenül e célra íródott volna: a szigorú tudományosság szabályainak betartásával mutatta be, hogy a szocializmusban addig vallott elvek és értékek nem képesek a kiút kereséshez alapul szolgálni. A kollégisták egyaránt élvezték a könnyv szakmai okfejtését és erős ideológiai mondanivalóját. Eleinte alapozó kurzusként működött „A hiány” kurzus, aztán elkezdtem haladó szinten is feldolgozni (tucatnyi sikeres TDK dolgozat lett belőle), s ekkor Dénes Feri tartott alapozó kurzust belőle, hiszen az igény megvolt. Mondhatjuk, hogy a Rajk saját rendszerváltó ideológiájának legfőbb kulcseleme „A hiány” volt. A kurzusok mellett Kornai János ünnepszámba menő előadásai, illetve az egyetemen tartott egyetlen előadássorozatához kapcsolódó, Rajkban tartott szemináriumok, továbbá azok a kerekasztal-beszélgetések, amelye-

ken mások idézték gondolatait, mind hozzájárultak a Kornai-kultuszhoz, s ahhoz, hogy színvonalasan tudtunk gazdaságról és politikáról beszélgetni, sőt e vonalakon fellépni is.

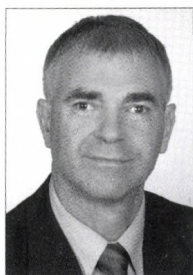
A rendszerváltás tájékán illetve után írott Kornai művek folytatni engedték a leírt folyamatot. „A hiány” helyett „A szocialista rendszer” jött, s nagyon erőteljesen hatott az „Indulatos röpirat”. Teljesen természetes volt, hogy amikor világhírű, a Rajkra nagy hatást gyakorló közgazdászok tiszteletére megalapítottuk a Neumann János díjat, Kornai neve azonnal felmerült, s csak a díj nemzetközi jellegének hangsúlyozására való törekvés okozta, hogy Kornai harmadikként kapta meg a díjat, tizenegy éve, 1997-ben. Igen emlékezetes este volt, s az esemény alkalmával készített kis kiadvány is nagy sikert aratott.

Kornai ma is jelen van a kollégiumban. Ami a legfontosabb: olvassák és értékelik munkáit. Iránymutató már az is, hogy mivel foglalkozik, legyen ez az egészségügy vagy a bizalom kérdése. Kristálytisztá állásfoglalásai közel állnak a mai rajkosok értékeihez, szellemiségéhez is.

Külön szerencsénk, hogy viszonylag sokan kerültek a kollégium tagjai közül személyes, olykor közvetlen munkatársi kapcsolatba Jánossal. Ők – joggal – büszkék is erre, mint ahogy erről több írás is tanúskodik jelen kiadványunkban. De azt gondolom, hogy a kollégium egésze is méltán lehet büszke arra, hogy Kornai János nálunk is otthonra talált, életének más igen rangos színterei mellett.

Egyetlen szeptet emeltem ki Kornai eddigi életművének gazdag és színes hatóköréből. Tevékenységének átfogóbb, sokoldalúbb, magasabb értékelése nyilván méltóbb lenne – mi ezen kötettel kis részt vállalunk csak a megbecsülés kifejezéséből, de ezt ésszel és szívvel tesszük.

Isten éltesen, Professzor Úr, Kedves János!

BERÁCS JÓZSEF

„Kornai – Egy minden piacon értékesíthető termék”

Egy marketinges meglátásai

Kornai János nevével és szakmai munkásságával szakkollégistaként és az MKKE harmadik évfolyamos, *ipar-marketing szakos hallgatójaként* 1973-ban ismerkedtem meg, Chikán Attila témavezetésével. Szűkebb témaköröm a készletgazdálkodás volt, amit elsősorban a marketing szakirányon volt kötelező mindenki számára hallgatni. A szocialista hiánygazdaság felszámolása, az új gazdasági mechanizmus ígérete, a vegyes-gazdaság, azaz a terv- és a piacgazdaság kombinációjának megteremtése reális közelségbe hozta az üzleti tudományok, és azon belül a marketing hazai alkalmazását.

Ebben a környezetben rendkívül fontos volt Kornai *Anti-Equilibrium* című könyvének tanulmányozása, amely, miként alcíme is jelezte, a gazdasági rendszerek elméleteiről és a kutatás feladatairól szólt. A hatvanas és a hetvenes évek a rendszerelmélet, a rendszerszemlélet, a kibernetika, az operációkutatás és más hasonló tudományok virágkorát jelentette. Ebbe az elméleti háttérbe ágyazva, a szocialista rendszer működésének általánosítható jegyeit számításba véve, a polgári közgazdaságtan uralkodó nézetét adó általános egyensúlyelméletet a saját fegyverzetében, a saját eszközeivel kritizáló mű megértése nagy szellemi kihívást jelentett olvasójának. A könyvet fejezetről-fejezetre feldolgoztuk, majd egyes témákhoz (mint pl. a műszaki szabályozáselmélet) külön tanulmányokat folytattunk.

A könyv két témakörére szeretném felhívni a figyelmet, amely akkor és azóta is meghatározó ismeretként jelent meg számomra.

Az egyik az elmélet, a formális modell és a valóság kapcsolatának tárgyalása, valamint a *leíró-magyarázó versus normatív elmélet* szembeállítása, mely máig is az egyik legnagyobb hatású „Kornai sa-

játosság”, ami – leegyszerűsítve – a *rendszerparadigmában* teljesedett ki. Számomra relevancióként hatott, amikor 30 év múlva az Anti-Equilibrium számos tézisért visszaköszönni láttam Shelby Hunt amerikai marketing professzornak, a marketing-elmélet legnagyobb szakírójának könyvében¹.

A másik témakör a rendszer vegetatív működése és azon belül a *készletek és tartalékok szerepe*. Az output készletek jelentik azt a termék és árutömeget, amit a vevőnek el lehet adni, amivel a vállalati marketing funkció foglalkozik. A szocialista gazdaságban a készletek túlzott nagysága és hiánya egyidejűleg volt jelen. A késztermék-készleteknél a piacok egyik megkülönböztető jegye az volt, hogy *hazai, szocialista, tőkés*. A vállalatok készletnormája a háromféle piac eltérő igény szintjét volt hivatva kifejezni. A megengedett készlet szint a hazai piacon 3 nap, a szocialista piacon 6 nap, míg a tőkés piacon 12 napnyi termelésnek megfelelő készlet volt.

1 Hunt S. (2002): Foundations of Marketing Theory, M.E. Sharpe, New York, London.

Ennyi előkészítés után térjünk rá a címben jelzett témára. A nagy szocialista vállalatok (Ikarusz, MAT, Videoton, Rába, stb.) számára gyakran megfogalmazott célkitűzés volt a *minden piacon*, azaz a hazai, a szocialista és a tőkés piacon egyaránt eladható termékek előállítás. Elsősorban minőségi, de sok más megfontolásból is, a termékek márkánsan különböztek attól függően, hogy milyen piacra szánták őket. A tőkés piacra szánt termékeket gyakran idehaza is csak külön valutáért lehetett megkapni.

A tudományos kutatás termékeinek, a *szakkönyveknek, szakcikkeknek és tanulmányoknak értékesítésénél* ugyanez a helyzet volt megfigyelhető. A kutatók többsége a hazai piacra „termelt”. Egy kisebbség képes volt a szocialista országok számára is releváns információt produkálni. Nagyon kevesen ugyan, de voltak, akik mind a három piacra „termeltek”. És végül Kornai János az egyetlen olyan magyar közgazdász, aki szinte majdnem minden művét úgy írta meg, hogy mindig, mind a három piacban gondolkodott. Sőt a tudomány nemzetközi, globalizált jellegét felismerve, és a „nyugati” tudomány megközelítésének dominanciáját elfogadva, mindig úgy írt, hogy az érthető legyen a nyugati kultúrában szocializálódott olvasók számára is, miközben döntően a keleti rendszerekben felmerülő problémákat kívánta megoldani.

Így válhatott Kornai János a világ *legismertebb magyar közgazdászává*. Művei mindig megjelentek angolul, a modern tudomány nyelvén, és nemzeti nyelveken is. (A téma jellege miatt érdemes itt a kínai és a vietnámi fordításokra utalni, hiszen ez az a két ország, amely ugyan továbbra is szocialista, de a gazdasági növekedésben vezető a világban.) Ezért van az, hogy bárhol járunk a világban, és egyetemi kollégákkal beszélünk, akkor ha Magyarország szóba kerül és valaki hírességet kell említeni, Kornai neve merül fel elsőnek. Legutóbb például Romániában, Iasi-ban, korábban pedig Vietnamban, Hoshi Min City-ben tapasztaltam, hogy az egyetem rektora, különböző szakterületek kutatói Kornait említették, amikor hazánkra terelődött a szó. Ugyanez történik, mint amikor az utca emberével elegyedünk szóba, s Afrikától Dél-Amerikáig Puskás nevét visszahangozzák, mint a legismertebb magyarrét. (Intellektuális körökben természetesen mások neve is elhangzik, mint Liszt, Kodály, vagy Bartók.)

Mint minden ország, így Magyarország ismertségét is az *eladható nemzeti termékei* alakítják. Művészeink, íróink, sportolóink mellett kutatóink is felzárkózhatnak ebbe a kategóriába. A sikeres magyar

emberek pozitív imázsa minden magyar emberre rászáll egy kicsit. Éppen ezért a mi érdekünk is, hogy többet tudjunk ezekről az emberekről. (Legalábbis többet, mint a külföldiek.)

Ennélfogva minden közgázos egyetemistának, de különösen a szakkollégistáknak és a doktori hallgatóknak ajánlható kötelező olvasmány Kornai legújabb életrajzi könyve. A címben jelzett tételemet igazolja egyrészt az, hogy ezt a magyar történelmi helyzetet, és a 20. századot egy közép-európai kutató szempontjából bemutató könyvet a magyar mellett már angolul is olvashatjuk (és ajánlhatjuk külföldi barátainknak, ismerőseinknek: ez itt a reklám helye!). Nem kétséges, hogy hamarosan más nyelveken is találkozhatunk majd a könyvvel.

Másrészt a globális marketingstratégiát, azaz a minden piacon értékesíthető termék előállítását már a termék kialakításánál, a könyv megírásánál kell érvényesíteni. Az itt következő Kornai idézet nem hagy kétséget afelől, hogy Kornai továbbra is minden piacra dolgozik.

„Remélem, hogy önéletrajzomat kézbe veszik közgazdászok és más szakmabeliek, idősebbek és fiatalabbak, magyarok és külföldiek, „keletiek” és „nyugatiak”.²

(Berács József 1974-ben végzett szakkollégista)

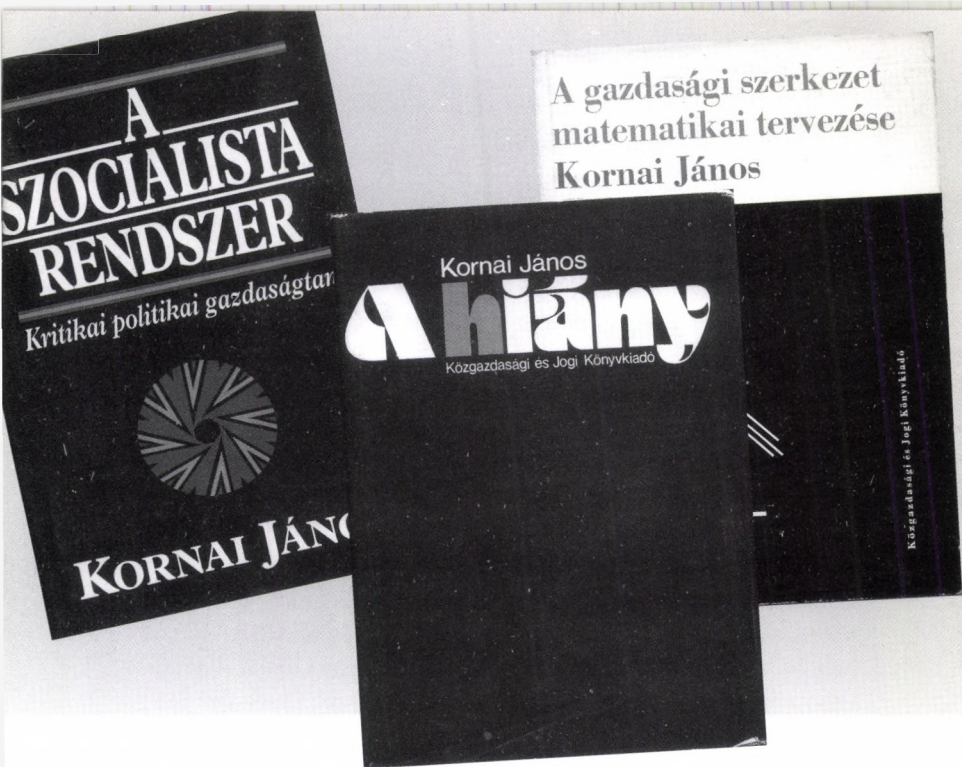
2 Kornai János (2005): *A gondolat erejével*. Osiris Kiadó, Budapest, 16. oldal. Angolul: János Kornai (2007): *By Force of Thought*. Irregular Memoirs of an Intellectual Journey. MIT Press, Cambridge.

PÁLFI JÓZSEF

Kornai János 1980-1981. évi szakszemináriumáról

A mikor a KÖZGÁZ-on elkezdtem a tanulmányaimat – 1977-ben -, akkor még kevesen hitték, hogy szocializmusnak hamarosan vége lesz. Jőmagam vidéken a világ nyugati részétől teljesen elzárva, a pártállami rendszer ideológiáján felnőve magamban hálát adtam a sorsnak, hogy a világnak arra az egyhatodára születtem, ahol nem zsákmányolják ki a munkásokat, nem kell nap mint nap tüntetni az embereknek a jogaiért, amit aztán a rendőrök gumibottal szétvernek. Mert a korabeli Híradókban ezek az üzenetek jutottak el hozzánk. Így amikor az egyetemet elkezdtem természetes módon kerültem abba a társaságba, akik a meglévő rendszer jobbítását akarták azáltal, hogy a marxizmus klasszikusait jobban megismerik. Ezért Marx Tőkéjét tanulmányoztuk alaposan. Farkas Péter, a PG tanszék adjunktusa, illetve Horn Gábor, Juhász János és Mohácsi Piroska szervezte ezeket az ún. Tőke-köröket. Izgalmas szellemi torna volt s éreztük, hogy ez a Marx nagyon okos ember lehetett, mert egy év után sem tudtuk megfejteni a Tőke első 60 oldalának mondanivalóját. Amikor az év végén az elmélet egyik alapfogalmának, a dialektikának jelentését még mindig nem értettem meg, feladtam a marxizmus további tanulmányozását, és a közgazdaságtan felé vettem az irányt. Másodéves egyetemista voltam, amikor a Közgazdasági Szemlében megjelent Kornai Jánosnak „A hiány újratermelése” című cikke. Az egyetemen nem ismertük Kornai nevét, de külföldön már ismert közgazdász volt. A budapesti értelmiségi körökben azonban futótűzként terjedt a hír a cikkről. Elolvastam és meglepődve tapasztaltam, hogy minden mondatát értem. Nem kellett órákig elemezni az egyes mondatok jelentését, minden világos volt. Ekkor szakítottam végleg a marxizmussal.

Kornai Jánossal az ismeretségünk, ha jól emlékszem, 1980 januárjában vagy februárjában kezdődött. Ekkor már készen volt „A hiány” című könyvének kézírata, és szerette volna a KÖZGÁZ hallgatóinak bemutatni egy előadás-sorozat keretében. Az egyetemünk akkori vezetői ezt azonban nem engedték meg. Ez mai fejjel nehezen érthető, de akkor a pártállam keretei között szinte természetes volt, hogy az egyébként világhírű magyar tudósok nem taníthattak magyar egyetemeken, ha ideológiailag megbízhatatlannak nyilvánítottak. Nem taníthatott ekkoriban az egyébként marxista Bródy András sem, de Lukács György tanítványai – Heller Ágnes, Fehér Ferenc, Márkus György, Vajda Mihály – sem léphették át az egyetemek küszöbét. Kornai professzor ekkor már a Szakkollégium viszatérő vendége volt. Miután a KÖZGÁZ kapui bezárultak előtte, megkereste Chikán Attilát, hogy három szakkollégista hallgatóval szívesen foglalkozna, ha olyan témából írnák a diplomamunkájukat, amely kapcsolódik a megjelenő könyvéhez. A harmad évfolyamos

KORNAI JÁNOS

A GAZDASÁGI VEZETÉS TÚLZOTT KÖZPONTOSÍTÁSA

KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI KÖNYVTÁR

KORNAI JÁNOS

Anti equilibrium

KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI KÖNYVTÁR

Kornai János

GONDOLAT TÖREDEJEI

Önéletrajz

hallgatóknak félévkor el kellett dönteniük a diplomamunka témáját és ehhez szaksemináriumi vezetőt kellett választani. Ezért Attila három harmadéves hallgatót javasolt: Gulácsi Gábort, Könczei Györgyöt és jómagamat.

Az első személyes találkozót sosem felejttem el. Előtte elküldtük egy-egy TDK-dolgozatunkat. A találkozóra az MTA Közgazdaságtudományi Intézetében került sor. Igyekeztünk felkészülten menni, és előtte elolvastuk, megbeszéltük Kornai korábbi műveit az „Anti-equilibrium”-ot és az „Erőltetett vagy harmonikus növekedés”-t. De a bemutatkozás utáni kérdése nem erre irányult.

„Milyen közgazdasági könyveket olvastak önök eddigi tanulmányaik során a marxizmus klasszikusain és a saját műveimen kívül?” –hangzott világos, tárgyyszerű kérdése. Egy pillanat alatt kifehéredett az arcunk, izzadt a tenyerünk. Könczei Gyurival megpróbáltunk alkudni „cikket is lehet mondani?,” de tudtuk a kérdésben világosan az állt: könyvet! Egyedül „Brus: A szocialista gazdaság működésének általános problémái” című művet tud-

tam nagy nehezen válaszóban összekaparni. Gulácsi Gabi látva a reménytelen helyzetet egyből „terített betlit” mondott. Megdőb-
benve ültünk. Elvégeztünk a közgazdasági egyetemen öt félévet, a
szakkollégiumban hármat és nem olvastunk semmit, ami a leendő
szakmánkba váгна.

A szakdolgozat elkészültéig összesen nyolc alkalommal találkoztunk. Ez a másfél évre vetítve nem tűnik sok alkalomnak, de többet tanultunk ezeken a megbeszéléseken illetve ezekre felkészülve, mint az egyetemen. Sohasem ültünk le csak úgy „dumálni”, mindig írásban kellett egy-egy feladatot teljesíteni. Amit leírtunk annak minden mondatát megvitattuk a szemináriumokon. Egyik TDK-dolgozatomat a következő mondattal indítottam: „A kérdés a probléma nyelvi formája.” Kornai professzor ezt hangosan felolvasta nekem és azt mondta „Én így nem kezdenék el egy dolgozatot”. Hát igen, azóta én sem. Megjegyzem, ez a dolgozat az 1973-as olajárrobbanás hatásait elemezte, a kérdéses mondat pedig a tudományelmélet témaköréből való.

Precizitás, világosság, tárgyyszerűség. Talán ezek voltak a legfontosabb értékek, amit felmutatott nekünk és amit megkövetelt a munkáinkban. Ezek erkölcsi értékek, s nem csak a tudományos kutatásban, de az élet bármely területén jól „hasznosíthatóak”. Ma is igyekszem ezt az üzenetét szem előtt tartani.

(Pálfi József 1981-ben végzett szakkollégista)

VÁLYOGOS GYŐZŐ

Szubjektív visszaemlékezés „A hiány” kapcsán

S ok szakkollégista társamhoz hasonlóan „A hiány” az én esetemben is életre szóló hatást gyakorolt gondolkodásmódomra, mind tartalmi, mind módszertani szempontból.

A Chikán Attila által vezetett Hiány-kurzus mind szakmai, mind emberi vonatkozásban meghatározó volt számomra: a szakkollégium igazgatója a korszak közgazdasági alpművét és annak kapcsán számos további mértékadó könyvet és cikket ismertetett meg velünk.

A kollégium akkori, aktívan politizáló korszakában „A hiány” ismerete elengedhetetlen volt: a szocialista gazdaság rendszerként történő leírására alapult az a gazdaság- és társadalomkritika, amely a szakkollégium fő ismerve volt a nyolcvanas években.

„A hiány” hosszú ideig kiindulópontja volt munkáimnak: közös és egyéni TDK-dolgozat, szakdolgozatom és első publikációm is hozzá kapcsolódik. Bár pályáink távoliak, a kurzustagokkal kialakult barátságok máig tartanak.

Megtörtént a rendszerváltás – amelyben jelentős szerepet játszott az a reformértelmiség, amelynek gondolkodására vitathatatlan hatást gyakorolt Kornai János munkássága –, az én érdeklődésem pedig más irányba fordult, ezért „A hiány” már nem volt mindennapjaim része. A kilencvenes évektől kezdve napi munkám során ritkán találkozok közvetlenül makrogazdasági kérdésekkel, ezért egyre inkább a mű módszertani hatása az, amelyet érzékelek.

Számtalan esetben tapasztalom, hogy egy megbeszélés, vita elején mennyire fontos tisztázni: mi az adott beszélgetés témája és mi

az, amire nem terjed ki a párbeszéd, milyen kérdés(ek)re is keressük a választ, és pontosan hogyan definiáljuk a téma kulcsfogalmait.

Ez a Kornai János műveiből tanult módszer, a látszatra egyszerű „ügyrendi” kérdések feltevése és megválaszolása mára szinte személyiségjeggyemmé vált, amelynek őszintén örülök.

Biztos vagyok benne, hogy „A hiány” és Kornai János munkássága mind a korábban hiánygazdasággal jellemezhető országokra, mind a művel szorosabb kapcsolatba kerülő emberekre felmérhetetlen hatást gyakorolt.

(Vályogos Győző 1986-ban végzett szakkollégista)

FERTŐ IMRE

Egy Hiány-kurzus emlékére

Kornai János tiszteletére

Közhely, hogy Kornai János a nemzetközileg legismertebb magyar közgazdász, akinek munkássága meghatározó jelentőségű az elmúlt öt évtized magyar közgazdasági gondolkodására. Két könyvet mindenképpen ki kell emelni a gazdag életműből, amely eltérő módon hatott a különböző közgazdász-generációkra. Az Anti-Equilibrium mély nyomot hagyott a hatvanas évek második felében és a hetvenes évek első felében végzett generációk számára. Az MTA Közgazdaságtudományi Intézetében lefolytatott vita „A gondolat erejével” című önéletrajzi kötetről világosan példázza ezt³. Érdekes módon a beszélgetés során szinte szóba sem került „A hiány”, amely a mi generációnknak meghatározó élménye volt. A következőkben erről írok nagyon röviden. Ma már nehéz elhinni, hogy még a nyolcvanas években sem volt a nemzetközi standardoknak megfelelő közgazdaságtan oktatás Magyarországon. A ma közgazdasági alaptárgyaknak tekinthető kurzusok (mikroökonómia, makroökonómia) pedig egyszerűen nem léteztek. A közgazdasági alaptárgyként oktatott politikai gazdaságtan inkább taszította a hallgatókat a közgazdaságtantól, mintsem érdeklődést váltott volna ki.

A hivatalos oktatás által teremtett szellemi sivatagban relevanciaként hatott Kornai János műve. „A hiánnyal” először 1985 januárjában a Rajk által szervezett első táborban rendezett kurzuson találkoztam. Az akkori hagyomány szerint, az első táborokban Attila öt napon át mutatta be „A hiány” fő gondolatmenetét. Ez a kurzus nagy-

3 Laki Mihály (2006): *Egy délután Kornai-val*. Beszélgetés „A gondolat erejével” című könyvről a Közgazdaságtudományi Intézetben. MTA KTI, Budapest.

jából megpecsételte későbbi sorsomat. Egyrészt, elhitette velem, hogy a közgazdaságtan egy érdekes dolog, amelyet az első féléves egyetemi tanulmányaim, benne a politikai gazdaságtan tárgya után nehezen tudtam elképzelni. Másrészt, eldöntöttem, hogy jelentkezem a szak-kollégiumba, ahol „A hiánnyal” szeretnék részletesebben foglalkozni. Később a Rajkban „A kis hiány”⁴ kurzusba kerültem, ahol egy éven át fejezetről fejezetre dolgoztuk fel a könyvet az egyes fejezetekhez kapcsolódó egyéb irodalmakkal együtt. A második évben Attila vezetésével egy külön kurzuson „A hiány” mikroökonómiájával foglalkoztunk. A könyvet annak idején már nem lehetett megkapni, ezért csak antikváriumban tudtuk nagy szerencsével megvásárolni. Különös elismerést lehetett azzal szerezni a kurzusztagok között, ha valakinek az első kiadást sikerült megvenni, amiben a matematikai függelék is benne van, ami kimaradt a második kiadásból. Kollégista éveim végé-

4 „A nagy hiány” kurzust Attila tartotta, „A kis hiány” kurzust pedig „A nagy hiány” kurzus idősebb szakkollégista tagjai

re nekem is sikerült egy első kiadást megvásárolni a meglévő második mellé.

„A hiány” végigkísért egyetemista éveim alatt. Elsős koromban „A hiányról” írtam rövid dolgozatot a Rajk elsősöknek kiírt pályázatára. Másodévesen szemináriumi dolgozatot írtam a hiány méréséről, később TDK dolgozatot írtunk a kurzussal a hiány mikroökonómiájáról, majd részt vettem a hiány empirikus teszteléséről folytatott kutatásban, illetve a Matits Ágnes szervezte olvasóköron, amely során a Kornai-Matits könyv⁵ kéziratát beszéljük át. A végzés után elszakadtam „A hiány” gondolatmenetétől, majd közel tizenhét év után egy nemzetközi kutatásban ismét szembekerültem az egyik kulcsfogalom vizsgálatával, a puha költségvetési korláttal.

„A hiány” számunkra több szempontból is jelentős volt. Egyrészt, ez volt az első igazi közgazdasági könyv, amit a kezünkbe vehettünk és

5 Kornai János – Matits Ágnes (1997): A vállalatok nyereségének bürokratikus újraelosztása. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest

egyben pótolta a közgazdasági alapozó kurzusok hiányát. Másrészt, „A hiány” tanított meg bennünket a strukturális gondolkodásra. Harmadrészt, bemutatta, hogy hogyan is néz ki egy tudományos kutatás, annak összes fontos összetevőjével együtt. Negyedrészt, szemben az-
zal, amit az idősebb generáció az „Anti-Equilibrium” delegitimációs hatásának szokott hívni, „A hiány” arra tanított bennünket, hogy a közgazdaságtan nyelve nemzetközi, amit mindenkinek el kell sajátítani, ha kutatói pályát akar befutni.

Végezetül, „A hiány” hatását a nyolcvanas években végzett kollégisták számára jól jelzi, hogy többen posztgraduális tanulmányaik, vagy későbbi kutatásaik során továbbgondolták, illetve felhasználták a könyv állításait. A teljesség igénye nélkül idesorolható például Ambrus Lakatos Lóránd és Gál Róbert Iván Ph.D. disszertációja, vagy Tóth István János illetve jómagam kollégáimmal írott Közgazdasági Szemle cikke⁶. „A hiány” kulcsfogalmának, a puha költségvetési korlátnak vizsgálata vélhetően még a következő közgazdász nemzedékeknek is ad kutatási feladatot.

(Fertő Imre 1989-ben végzett szakkollégista)

6 Ambrus Lakatos Lóránd (1997): Notes for an Essay on the Soft Budget Constraint. William Davidson Institute Working Paper Series no. 117; Gál Róbert Iván (1997): Unreliability, Contract Discipline and Contract Governance under Economic Transition. Amsterdam, Thesis Publisher; Tóth István János (1998): A vállalatok pénzügyi fegyelme és növekedési képessége az átalakuló gazdaságban. Közgazdasági Szemle, Vol. 40. 12. sz. 1126-1140. o.; Fertő Imre - Bakucs Lajos Zoltán - Fogarasi József (2007): A puha költségvetési korlát és a hitelpiaci tökéletlenségek hatása a beruházásokra a magyar mezőgazdaságban. Közgazdasági Szemle Vol. 54. (4) 322-333. o.

AMBRUS-LAKATOS LORÁND

Komoly kihívás volt

Az első egyetemi évemre eső téli Rajk-táborban volt az, hogy jelentkeztem Chikán Attila Hiány-kurzusára, egy négy-öt fős és a tervgazdasági szakra készülő, elméleti érdeklődésű baráti társaság tagjaként. Az egyetemen hallomásból és plakátokról lehetett tudni, hogy lesz ilyen kurzus a téli táborban. A szakkollégisták maguk a táborba való megérkezésünk után erősen ajánlották, hogy „vegyük fel”, ha már elméleti érdeklődésűek vagyunk.

Ehhez fogható, egyetemistához méltó oktatással nem találkoztam addig a hivatalos kurrikulumban, és később is csak alig-alig. Chikán Attila előadásai átgondoltak, lendületesek, és szellemesek voltak. Különös tónust és intenzitást adott a kurzusnak, hogy öt napon át naponta kétszer ült össze; mintha edzőtáborban lett volna az ember. A tananyag maga pedig mind tartalmában megdöbbentő, mind (nem találok jobb szót) intellektualitásában mellbevágó volt. Végigszaladva emlékeimben rengeteg mindenféle egyetemi óra tapasztalatán, leszögezhetem, hogy egyáltalán nagyon kevés ehhez hasonló élményben volt részem valaha is. A kurzus, csakúgy mint „A hiány” maga, a szocialista vállalat és a felettes hatóságok közötti paternalizmus öt fokozatának elemzésében kulminálódott, ezt Chikán Attila mosolyogva, mint egy viccet, egy megoldást, egy rejtélyt vezette elő. Jól emlékszem arra, hogy rögtön meg lehetett érezni, mennyire jelentős dolgot vet fel ez a paternalizmus téma, de arra is, hogy fogalmam sem volt, valójában mit is.

Ez az első rajkos kurzus számos dilemmával szembesített minket, akik a közgazdasági egyetem elsőéves hallgatói voltunk akkor, de ezekről csak a magam nevében érdemes beszélnem. Reformévfolyam voltunk, már az első fél politikai gazdaságtan óráin hallottunk költségvetési korlátról, határhaszonról, a keresleti és a kínálati függvény ösz-

szetevőiről és más rokon fogalmakról. Kornai János könyve azonban a társadalomtudományok egészének eszköztárát felvonultatta. Míg az egyetemi órákon elhangzottak furcsának és valamiképpen helytelenül absztraktnak hatottak, „A hiány” rendszeresnek, logikusnak és relevánsnak tűnt fel. Adódott a következtetés, hogy hozzá kell fogni a társadalomtudományok megismeréséhez. De hogyan és miképpen, az 1985-ös közgazdasági egyetemen?

A második problémát Kornai könyvének stílusa jelentette. Bár telidestele volt matematikai szimbólumokkal és képletekkel, érezni lehetett (most úgy vélem, már akkor is éreztem), hogy egzaktságát és meggyőző erejét nem ez biztosította, hanem amit akkor csak sejtenem lehetett: a társadalomtudományi, politikai esszéírás veretes hagyományához való kötődése. Ugyanakkor erősen tartotta magát akkoriban a meggyőződés, hogy a parttalan ideológiai és kvázi-politikai viták helyett okosabb matematikai vagy matematikai ihletésű tudományos érvekkel és megközelítésekkel foglalkozni, hiszen csak ezek segítségével lehet gazdasági és társadalmi dolgokról pontos fogalmakat alkotni és velük kapcsolatban használható eredményekre jutni. Újsütetű sejtésem és a környezetemben uralkodó meggyőződés közötti feszültséget feloldandó elhatároztam, hogy tüzetes és kitartó kutatással fogom eldönteni, melyik gondolkodási stílust, a matematikait vagy az esszéisztikusat érdemesebb-e követni? Ezt az ambíciózus programot akkor csak a könyvtárban üldögélve vagy szakkollégiumi és más hivatalos tanrenden kívüli órákra való járással lehetett elkezdni.

A harmadik nehézség „A hiány” politikai mondanivalójának feloldozásában állt. Kornai János műve burkolt, de azért mégis egyértelmű kritikát fogalmazott meg a szocialista gazdaság működésével kapcsolatban. Akkoriban a szakkollégisták nagy könyvgyűjtők voltak és pillanatok alatt kézbe lehetett venni valamelyik kollégiumi szobában Kornai „Anti-equilibrium” című könyvét. Ebben többek között az állt, hogy a szocialista gazdaságok, szemben a kapitalista gazdaságokkal, hosszú távon képtelenek megújulni és képtelenek a gazdasági innovációkra. Azt a két könyv egyike se mondhatta ki, nem is erről szóltak, hogy minden érv amellet szól, hogy Magyarország gazdasági berendezkedése is a piacok működésén alapuljon. Én, sokakkal, de nem mindenkiel egyetértésben, ezt a következtetést is levontam „A hiány” és az „Anti-equilibrium” olvasásából.

Am ha megkérdeztek volna, hogy pontosan milyen is legyen ez a másik gazdasági berendezkedés, akkor nem mondhattam volna mást, minthogy olyan legyen, mint az akkori Hollandia vagy Olaszország gazdasági berendezkedése. Később, 1988 őszén, fel is tették nekünk ezt a kérdést a Társadalomelméleti Kollégiumból a Rajkba vitatkozni átránduló ifjú marxisták. Én a fenti választ adtam, ezen vitapartnereink nevettek. Nem tudom, hogy volt-e valaki a Szakkollégium környékén akkortájt, aki lehetségesnek, nemhogy kívánatosnak tartotta volna például, hogy nálunk magántulajdonban lévő pénztárak dominálják az egészségügyi finanszírozás rendszerét, vagy hogy a nagyvállalatok nagy többsége külföldi tulajdonban legyen. Ezekről az eshetőségekről nem csak az nem volt elgondolható, hogy bármiféle baloldali konszenzus részei legyenek (gondolom én), vagy hogy bármiféle általános konszenzus részei legyenek, hanem felvetésük is egyenesen abszurdnak tűnt volna mindenki számára. Az igazság az persze, hogy ilyen, akkor részletkérdéseknek tetsző témák fel se nagyon merülhettek, hiszen egészen 1989-ig (talán) senki nem látott komoly esélyt arra, hogy Magyarországon a szocializmus politikai rendszere egy másiknak adja át a helyét, de még arra sem, hogy alapvetően megváltozzon.

Mindenesetre „A hiány” kurzus, nem is csak közvetett módon, új politikai tudatosságot ébresztett bennünk. Döntő érveket szolgáltatott arra nézve, hogy a gazdasági rendszer, amiben élünk, alapjában elfogadhatatlan és hogy ezért a politikai rendszer a fő felelős. Nade mit lehetett tenni?

Szeretném, ha ezek az emlékek legalább megsejtetnék a mai kollégistákkal, milyen hatással volt ránk „A hiány” című könyv és Chikán Attila Hiány kurzusa a nyolcvanas évek derekán. Hogy milyen jelentékenynek tűnt ez a tudásanyag, amely mintha egy rendes ország rendes egyetemének kurrikulumból lett volna kiszakítva a számunkra. Hogy milyen komolyan kellett vennünk, mekkora volt a tétje, erkölcsi tétje is annak, hogy megértsük, amit ez a kurzus tanított nekünk. Hogy milyen fontos volt nekünk az a politikai gazdaságtani alapállás, amelyet megismertett velünk, és hogy mekkora kihívást jelentett számunkra, hogy megbirkózzunk az ebből adódó explicit és implicit, elvi és gyakorlati következtetésekkel.

(Ambrus-Lakatos Loránd 1989-ben végzett szakkollégista)

Telegkuckikben este volt! Köszönöm
a nagy nyitáshatóságot, a Neumann János díjat,
a kedves tudósokat és a figyelmű elkötelezettséget.

Hűség és barátság

Kornai János

1997. április 22.

VÁLOGATÁS
KORNAI JÁNOS
MŰVEIBŐL

A RAJK LÁSZLÓ SZAKKOLLÉGIUM NEUMANN JÁNOS DÍJÁNAK
1997. ÉVI KITÜNTETETTJE TISZTELETÉRE

KOVÁCS MÁRIA

„Tudósok becsülete ifjak ébresztése”

Kornai János 80. születésnapjára

A sors különleges adományának tartom, hogy 12 évig (1985-től 1997-ig) Kornai János tudományos asszisztenseként dolgozhattam. (A sorsnak természetesen kellett egy kis segítség, amit az én esetemben is Chikán Attila személye és a Rajk László Szakkollégium jelentett.)

Tizenkét év nagyon hosszú idő. Ez alatt alapjaiban fordult meg körülöttünk a világ. Az első cikk, amelyhez még egyetemistaként háttéranyagot gyűjtöttem a „The Hungarian Reform Process: Hopes, Visions and Reality” címmel jelent meg⁷, és fő üzenete a szocialista rendszeren belüli a reformfolyamat továbbvihetőségének megkérdőjelezése volt. Az utolsó írás, amelynek elkészültében még a Collegium Budapest munkatársaként közreműködtem, már a poszt-szocialista gazdasággal foglalkozott, a Bokros-csomag eredményeit vizsgálta.

Mégis, nem erről az időszakról, és nem Kornai János tudományos eredményeiről szeretnék írni. A címben foglalt közmondást biztosan kevesebben ismerik, mint Kornai János nevét és munkásságát. A közmondást meg kell magyarázni⁸, Kornai János írásait soha nem kellett. Sokan foglalkoztak már tudományos eredményeivel, méltatták munkásságát.

7 Journal of Economic Literature, Vol. XXIV, December 1986, pp. 1687-1737.

8 Minél többet tud valaki, annál inkább kötelessége, hogy átadja tudását a fiataloknak. (O. Nagy Gábor, Magyar szólások és közmondások, Akkord, 10. kiadás, 685. o.)

Én viszont Kornai János munkásságának egy olyan területéről szeretnék írni, amelyről Magyarországon kevesen adhatnak közvetlen beszámolót: a Harvard Egyetem Közgazdasági Tanszékén folytatott oktatási munkájáról. Tudományos asszisztenseként inkább kutatásokhoz kötődő feladataim voltak, de ezzel együtt alkalmam volt nyomon követni Kornai János egyetemi előadásait, szemináriumait, a diákokkal való együttműködését.

Sokszor fájdalommal és csalódottsággal írta, illetve nyilatkozott arról, hogy Magyarországon – még a szocialista rendszerben – nem oktathatott, nem taníthatott egyetemen. Sajnos, a magyar közgazdászok közül igen kevesen mondhatják el, hogy Kornai János diákjai voltak, talán csak „A hiány” kurzus hallgatói. Mindannyian sokat vesztettünk.

A Harvard Egyetemen 1986-tól tanított. Egy alapkursusnak minősülő előadás-sorozatát hallgathatták a diákok a szocialista rendszer politikai gazdaságtanáról, illetve a későbbi években a szocialista rendszer és a poszt-szocialista átmenet politikai gazdaságtanáról. Tartott-szervezett egy „graduate” szemináriumot, és Ph.D. diákok „adviser”-e volt.

A rendkívül népszerű, 50-80, főként „graduate” hallgató által látogatott előadás-sorozat az első években 24 előadásból állt. Kornai János elkötelezettséggel, alaposággal készült minden előadására. Hadd idézzek egy 1986-ban, a Közgazdaságtudományi Intézet-beli munkatársainak, köztük nekem írt leveléből:

„Tulajdonképpen még sohasem adtam elő összefüggően ezt a témát. Eddig, ha tanítottam Magyarországon vagy külföldön, rendszerint egy résztémával foglalkoztam, saját korábbi munkáimra alapozva. Itt azonban egy „tantárgyat” tanítok. Ezért – előrehaladott korom ellenére – úgy érzem magam, mint egy ifjú tanársegéd, aki életében először tanít. Ez nyilván fiatalítóan hat...Nehéz feladat, hiszen egyik előadásomat sem tudom rutinra, kész anyagra alapozni; mindegyiket újra előről át kell gondolni, még ha nagy is az irodalom. Ennyiben a feladatomban még nehezebb, mint egy itteni tanársegédé, aki elég nyugodtan leadja azt, amit a tanárától diákkorában megtanult. De ha nehéz is, rendkívül izgalmas, gondolkodásra késztető feladat...”

Végül, az előadások önmagukban is olyan színvonalat képviseltek, hogy önálló előadásként, más fórumokon is megállták volna a helyü-

ket, és később ez az előadás-sorozat lett az első váza „A szocialista rendszer”⁹ című könyvének.

Mégsem az előadások színvonala volt, ami engem leginkább megragadott, és mint a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemről még nemrégiben kikerült diákra mély benyomást tett. (1989. I. szemeszterében hallgathattam először előadásait.)

Kornai János előadásain minden a diákról, és nem az előadóról szólt. Minden előadást beszélgetés, vita követett. A hallgatók a világ minden tájáról jöttek.¹⁰ Ismereteik a szocialista rendszer működéséről olykor igen homályosak, tévedésekkel tarkítottak voltak. Néha – a szakkollégiumban a mi időnkben honos nyílt fogalmazással – azt gondoltam: ekkora sületlenséget hogy lehet kérdezni?

De nem volt olyan értelmetlen kérdés, amelyből Kornai János ne tudott volna pozitív gondolatot kihámozni, ne tudta volna a kérdésben felvetett gondolatot a saját elméletéhez kötni, és választ abba illesztve ne teremtett volna világosságot a fejekben. S a diák még azt is érezhette, hogy milyen okosat kérdezett. Mesteri volt. És azért lehetett mesteri, mert Kornai János őszintén tisztelte a kérdezőt, a diákot, kíváncsi volt a véleményére, s maga is tanult tőle. Megkérdőjelezhetetlen liberalizmusával elfogadta a más politikai indíttatásból, meggyőződésből fakadó megközelítéseket. Természetesnek tekintette, ha valaki még a tanulás, a megismerés kezdeti szakaszában volt, s türelemmel kezelte az ismeret hiányát. Csodálatos tanár volt.

A diákokkal személyes konzultáció keretében is foglalkozott, és nemcsak a saját diákjai kereshették meg. Hetente legalább kétszer hosszú délutánokat töltött konzultációval. Egymásnak adták a kilincset az egyetemi hallgatók. Elolvasta a dolgozataikat, vázlataikat, segített tanácsaival. Minden vizsgadolgozatra írásos értékelés készült, a hallgató tudta, mi rejlik a jegy mögött. Kitartóan, lazaság és nagyvonalúság nélkül dolgozott, az oktatást helyezve előtérbe akkor is, ha valamely könyv vagy tanulmány írásának emiatt háttérbe kellett szorulnia.

9 A szocialista rendszer. HVG Kiadó Rt., 1993.

10 1987-ben például az amerikaiak mellett 20 kínai, illetve indiai, nyugat-német, kanadai, dél-koreai, ír, dél-afrikai hallgatója volt az előadás-sorozatnak.

Soha nem hagyta magára diákjait. A tanulmányok alatt és a végzés után ajánló-leveleket írt ösztöndíjakra, állásokra, s ha szükség volt rá, segített az álláskeresésben.

Csodálatosan tanított a Harvardon, mert hivatása a nevelés, az oktatás, az ismeretek továbbadása. És a hivatását gyakorolta és gyakorolja, egyetemi katedra nélkül is.

Gyakorolja a számtalan nyelven és példányszámban megjelent szakirodalmi műveken keresztül. Gyakorolja az előadásokon keresztül. A Rajk László Szakkollégium hallgatói is oly sokszor részesei lehetnek gondolatébresztő előadásainak. Ez is része az oktatásnak. Mi, a szerencsések, akik közvetlen munka- és baráti kapcsolatban lehetünk Jánossal, mindig is éreztük, érezzük: minden tudását át szeretné adni, legyen az a régmúlt története, élettapasztalat, közgazdaságtudomány, napi társadalmi-politikai kérdés, vagy egy legutóbb megjelent szépirodalmi mű. A forma is mindig megvolt rá: ebéd közben a Közgazdaságtudományi Intézetben vagy a Collegium Budapestben, hosszú tanulságos levelekben, amely a Harvard Egyetemről íródott itthoni kollégáknak, magánbeszélgetésekben, stb.

A rendszerek jellemzésére gyakran használt „szupermarket” hasonlatot¹¹ kiterjesztve az élet „szupermarketjére”: a 60-as és 70-es évek Magyarországon ahhoz a gondolatisághoz, amit Kornai János képviselt, nem volt választható, nem adathatott meg az egyetemi oktatás lehetősége. Kornai János viszont egész életében oktat, nevel, tanít. Ragyogó elmével, szenvedéllyel és empátiával. Ehhez kívánok további erőt, kihívást és sikert!

(Kovács Mária 1986-ban végzett szakkollégista)

11 A Kornai János által gyakran használt hasonlat lényege: a rendszerek tulajdonságait nem lehet úgy megválasztani, mint a szupermarket kínálatából az árukat. Bizonyos tulajdonságok együtt járnak, egymástól elválaszthatatlanok, és másokkal kívánság szerint nem párosíthatóak.

BENEDICT ÁGNES

Népdal helyett

Gondolatébresztőként három kérdést fogalmazott meg a Közgazdasági Szemle szerkesztősége 1998-ban, amikor a Kornai János 70. születésnapjára készített összeállításba kért írást egy sor neves közgazdásztól. Mit jelent számukra Kornai munkássága? Mi Kornai János titka, amellyel sikerült kivételes súllyra szert tennie a közgazdaságtanban, ebben az annyira „amerikai” tudományban? Végül, de nem utolsó sorban, hogyan értékeli Kornai hatását a mai (akkori) huszon- és harmincévesekre. A felkért szerzők – közöttük több volt szakkollégista – írása jobbára követte a feltett kérdéseket. Ám a harmadik kérdésre a legtöbben „passzoltak”.

Tíz évvel ezelőtt én csak egy népdalt énekeltem Jánosnak, és Kovács Máriaival karöltve segítettem a Collegium Budapestben rendezett születésnap-i ünnepség és a magyar Festschrift körüli szervezkedésben. Most viszont, hogy lehetőséget kaptam rá, János 80. születésnapja alkalmából megpróbálok egy nagyon személyes választ adni az akkori kérdésekre.

Huszonhárom évesen 1997-ben kerültem főállásban Kornai János mellé. Kutatási asszisztense lettem, és másfél évet a Collegium Budapestben, másfelet a Harvard egyetemen dolgoztam mellette. Ez a három év nagyszerű iskola volt számomra, közgazdaságtanból, tudományos munkából – és emberségből. Büszkén és hálásan vallom: Kornai János nagyon nagy hatással volt – és van máig is – az életemre. Nap mint nap adódnak olyan helyzetek, amelyekben önkéntelenül is eszembe jutnak János jó tanácsai, legyen szó akár a magánéletről, akár a munkáról.

János mellett rendkívül izgalmas élmény volt dolgozni. A kutatási feladatokat nagyon alaposan igyekezett megfogalmazni. Majd az összegyűjtött tengersnyi háttéranyagból mátraházi „alkotó remeteségébe”

visszavonulva olyan gondolatokat és összefüggéseket bontakoztatott ki, amelyeket az irdatlan adat- és információhalmazt látva kutatási asszisztenseként az ember el sem tudott képzelni. S ahogyan írásainak egyik legfőbb erejét is hatalmas szintetizáló munkája adja, ugyanúgy előszóban is rendre azzal ejti ámulatba a beszélgetőpartnereit, hogy a legváratlanabb asszociációk segítségével válaszol meg egy-egy kérdést.

Lenyűgöző a fegyelmezettsége a tudományos munkában és a „hét-köznapiakban” egyaránt. Mindig jutott energiája az apró részletekre, sztorikra, viccekre, s mindig volt ideje a környezete számára, még ha előre pontosan megszabott is („Ágika, most 15 percem van Magára!”).

Jánostól tehát nem utolsó sorban rendszereteket és precizitást lehetett tanulni. Azt, hogy mennyire kifizetődik, ha az ember elég időt szán arra, hogy gondolatait és papírjait rendbe szedje. Hogy egy-egy munka utolsó 10 százaléka mennyire sokat számít, és hogyan kell egy munkát valóban végigvinni, és befejezni.

Késni pedig tilos! Ha késünk, azzal mások idejét raboljuk. Volt olyan kollégista, aki azért nem került János mellé asszisztensnek, mert a legelső találkozásra késve érkezett. Ám ahogyan János megköveteli, hogy mások tiszteljék az ő időbeosztását, ő is végtelenül tiszteli másokét. Pedig olykor jól jönne, ha hajlandó volna késni egy kicsit. Egy-szer vacsorára vártam Jánosékat, és a főzéssel kicsit megcsúszva még javában „neglizsében” kavargattam a húshoz készülő mártást, közben kapkodva terítettem, mikor János és felesége, Zsuzsa öt perccel korábban megérkeztek. Zsuzsa nyomban átlátta a helyzetet, és kedvesen megjegyezte: „Mondtam, hogy még várjunk öt percet a kocsiban...” Erre azonban János csak annyit felelt: „Akkor már elkéstünk volna.”

Amilyen a magánéletben, Kornai János ugyanolyan egyenes a munkájában is. Sosem improvizál, inkább időt kér, hogy átgondolhasson egy-egy problémát. Utána azonban mindig vállalja a felelősséget minden állásfoglalásáért.

Amikor elkezdtem mellette dolgozni, a jóléti rendszerek, azon belül az egészségügy reformja volt János egyik kutatási témája. Könyvének egyik első fejezete két etikai alapelvet fogalmaz meg a reformok kiindulópontjaként: az egyén szuverenitását, felelősségvállalásának fontosságát, illetve a társadalmi szolidaritást¹². A gazdasági alapel-

12 Kornai János (1998): *Az egészségügy reformjáról*, Budapest: KJK.

vek pedig: a verseny és az átláthatóság fontossága, a hatékonyságra való ösztönzés, valamint a fenntartható és harmonikus növekedés. Mindezekből az alapelvekből aztán vaslogikával vezette le javaslatait, mondta ki többek között azt, hogy milyen szerepet szán az államnak az egészségügyi finanszírozásában.

Ezeket az etikai és gazdasági alapelveket János a saját életében is nagyon komolyan veszi. Amennyire hisz a versenyben és a hatékonyság növelésében, ugyanúgy elsőrendűnek tekinti a szolidaritást, a környezetéért érzett felelősséget. Elmondhatatlanul sokat segített azoknak, akiknek lehetett, és amiben lehetett: szakkollégisták harvardi Ph.D. jelentkezésének előmozdításától barátok egészségi vagy anyagi gondjai megoldásáig szinte mindenben.

Ő volt az első főnököm, így nem volt összehasonlítási alapom. Azóta viszont – időközben jó néhány feljebbvalót „elfogyasztva” már – tudom, hogy nem lesz több ennyire megbízható, támogató főnököm, akire mindig, minden problémában lehet számítani, aki az adott szavát mindig megtartja. Ehhez nagyban hozzájárult, hogy nagy őszinteséggel és tartással volt képes „nemet” mondani olyan szituációkban,

amikor az „igen” ellenkezett volna az elveivel – vagy akár csak nem fért volna bele az idejébe –, még ha az elutasítás kínos volt is, és egy „talán”, vagy egy „persze, majd megírom” megspórolta volna azt a kellemetlenséget, hogy adott pillanatban csalódást okoz.

János mindig nagyon tiszta viszonyokat teremtett. Ha nem volt egyértelmű, mindig előre közölte, hogy éppen barátokként, vagy főnök-beosztottként beszélgetünk. Megmondta, ha haragszik valamiért. Ám tőle tanultam azt is, hogy főnökként dicsérni kell, ami jó, nem csak kritizálni azt, ami nem az. János szigorú, semmi nem kerül el a figyelmét, és nagyon precíz, ezért nehéz nála csillagos ötöst kapni. Ezzel együtt sohasem felejtette el kiemelni, azt, amivel elégedett volt – sem nekem, sem a többi kollégájának, sem tanítványainak a Collegiumban vagy a Harvardon.

Nagyon köszönöm!

Kívánom, hogy még sok születésnapot éljen meg, János, hogy még sok jövőendő huszoneves mondhasa el, milyen nagy hatást gyakorolt az életére Kornai János, hogyan nevelte őt kutatói és emberi fegyelmére, tisztességre. S nagyon várom – az ő nevükben is –, a sok-sok fontos gondolatot, hogy jobban megérthessük magunk körül a világot.

(Benedict Ágnes 1997-ben végzett szakkollégista)

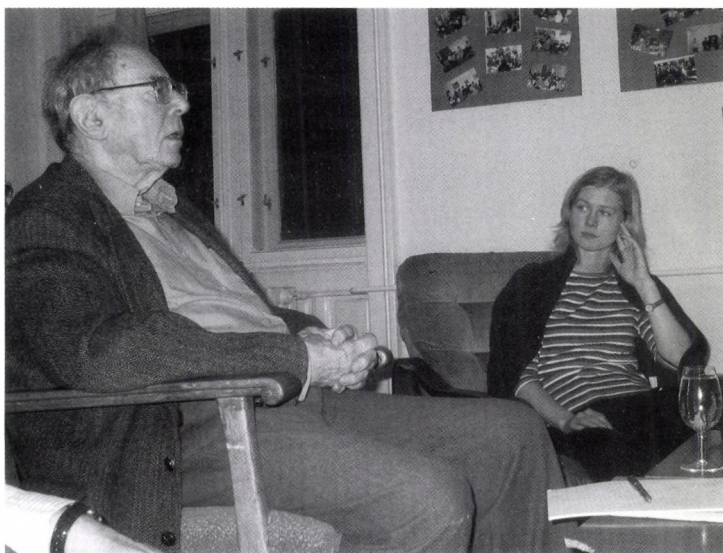
HORNOK CECÍLIA

Már majd' tíz éve

Kornai János Tanár Úr nyolcvan éves, és én mint valamikori kutatási asszisztense lehetőséget kaptam arra, hogy írjak egy személyes köszöntőt a Rajk kiadványába. Csak amikor megérkezett a felkérés döbbsentem rá, hogy már majdnem tíz éve, hogy személyesen is megismerhettem és egy bő éven keresztül együtt dolgozhattam Tanár Úrral.

Együtt dolgozhattam. Igencsak szerénytelenül hangzik. Mégis ezt írtam először és nem azt, hogy neki dolgozhattam. A közgazós egyetemi tanulmányaim utolsó évében voltam a Tanár Úr asszisztense, míg ő hol a Collegium Budapestben, hol a Harvardon dolgozott. Személyesen ritkán találkoztunk, hiszen én csak amolyan "távmunkás" voltam. Akkoriban Tanár Úr már az egészségügyi reformmal foglalkozott, frissen megjelent könyve úttörő írásnak számított a rendszerváltó országok körében. Nem felejttem, hogy munkám során milyen könnyen nyíltak meg ajtók, legyen az közigazgatási intézményé, magánbiztosítóé vagy egy magánkórház igazgatójéé, ha megmondtam, hogy Kornai János munkájához gyűjtök anyagokat, készíték interjúkat.

Együtt dolgozhattam. Igen, csakis ez a jó kifejezés. Mert aki Kornai Jánossal dolgozott, az mindenkor valódi partnernek érezhette magát. A Collegium Budapestbe betérve mindig azt éreztem, hogy Tanár Úr környezetében a derűs légkör és az egymást elismerő figyelemesség uralkodik. Folyamatosan jelen volt az a szellemiség, amiben Valódit lehet alkotni: a tudományos tisztaság és tisztesség, a gondolat szeretete. "Vigyázzon, mert mindig könnyű olyan érveket és evidenciákat gyűjteni, amik megerősítik a saját hipotézisét. Gyűjtsön olyanokat is, amik megkérdőjelezik azt!" – máig hallok szavait egy akkori beszélgetésünkből.

Pedig ennek már majdnem tíz éve. Azóta továbbtanultam, jegybankár lettem, majd doktorandusz. De figyelemmel kísérem Kornai János munkáját, a magyar egészségügyi átalakításban való tevékenységét, rendhagyó önéletrajzát. Vannak barátaim, akik szintén dolgoztak vagy jelenleg is dolgoznak Tanár Úrral. Közelebbről ismerni Kornai Jánost közösséget teremtő erő. Ebben az ünnepi közösségben had mondjam ki mindenki nevében is: Köszönünk mindent, amit eddig kaptunk Öntől és boldog születésnapot kívánunk Tanár Úr!

(Hornok Cecília 1999-ben végzett szakkollégista)

NAGY ESZTER ÉS PÉTER NOÉMI

A Tanár Úr mai kollégisták szemével

Írásunk rendhagyó abban a vonatkozásban, hogy nem egyénileg vetjük papírra gondolatainkat, hanem ketten közösen. Tesszük ezt azért, mert rajkosként mindkettőnket az elmúlt 3 évben ért az a megtiszteltetés, hogy a Tanár Úrral dolgozhattunk. Valahányszor erről beszélgetünk, szembetűnő tapasztalataink egybehangzósága, mind a ketten különlegesen meghatározónak érezzük ezt az időszakot.

A közös munka során mindketten megtapasztalhattuk, hogy mennyire gördülékeny az együttműködés a Tanár Úr és a mai diákok között. Kornai János igazi tanárszemélyiség, aki tanítványait nem a „bezzeg az én időmben” bölcsességeivel próbálja elkápráztatni. Mindig törekszik arra, hogy a hallgatóság nyelvén beszéljen, s példaértékű nyitottsággal használja a mai kor nyújtotta lehetőségeket társadalmunk fontos jelenségeinek elemzésére. Munkája során keresi az alkalmat a fiatalokkal való együttműködésre, ami lehetőséget nyújt az egymástól való kölcsönös tanulásra.

A hangsúly a kölcsönös szón van, túlzás nélkül. Ez egy igen ritka és értékes dolog, amit érdemes külön kihangsúlyozni.

A Tanár Úrtól rengeteg kivételes dolgot lehet tanulni. Tanulhattunk egyedülálló megközelítéséből, ahogyan a komplex jelenségeket alkotóelemeire bontja, rávilágít a köztük fennálló összefüggésekre, és éles logikával rendszerbe helyezi őket. Módszerességre tanítja munkatársait, ahogy kutatásai során hihetetlenül szisztematikusan elemzi vizsgálata tárgyát. Elképesztő munkabírása rendkívüli igényességgel párosul, saját példájával mutatva, hogy csak minden részletében átgondolt munka kerülhet ki kezeink közül. A vele töltött évek során az ember megtanulja, hogy nem szabad spórolni idővel és energiával, mert a kérdések elmélyült vizsgálata maximális odafigyelést igényel.

Ugyanakkor a kölcsönösség jegyében ő is kíváncsi visszajelzéseinkre, gondolatainkra, ötleteinkre. Számtalanszor kéri ki véleményünket az adott kérdésben, mindig nagy figyelemmel hallgatva mondandónkat. Valódi partnerként kezeli fiatal segítőit, tisztelettel és bizalommal fordulva feléjük. Igaz ez a munkakapcsolatra és a személyes viszonyra egyaránt. A Tanár Úr asszisztensének lenni nem csak szakmai, de emberi szempontból is fejlődési lehetőség. Világlátása, etikai elvei és értékrendje személyiségformáló hatással vannak mindazokra, akik kapcsolatba kerülnek vele.

Köszöntőnk egyben köszönet is ezért. Kivételes szerencsének érezzük, hogy mindezt megtapasztalhattuk, hogy együtt dolgozhattunk ezzel a kiváló kutatóval, csodálatos tanárral és nagyszerű emberrel. Kívánunk nagyon boldog 80. és további születésnapokat, termékeny éveket, melyek még számos kollégista számára teszik lehetővé, hogy a Tanár Úrtól tanulhassanak.

(Nagy Eszter és Péter Noémi jelenlegi szakkollégisták)

õbb optimisimust kivan on kollejista bratrim nah!
A riigi bratrimis, e is meile
Kommunis.

7. V. 11

Nagu õrn vett talusena is mil etadist tavalise
a Riigi-kollejiumin. M arot vältrehe, de a sellest
riigi. Nuis emil gundstikentide is heduselt
nallgatsing!

2003. majis 24.

Kommunis

Kornai János és a Rajk kapcsolata hosszú és tartalmas múltra tekint vissza. Első előadását harmincnégy éve, 1974-ben tartotta nálunk, s azóta még kilenc hasonló rendezvényre került sor a kollégiumban.

Munkássága komoly lenyomatot hagyott kurzusrendszerünkön is: számos kollégista szakmai

gondolkodását alapozták meg „A hiány”-ra épülő kurzusok, melyeket közel tíz éven át tartottunk a kollégiumban. A belső vitákban és kerekasztal-beszélgetésekben visszaköszönő gondolatai, a műveire hivatkozó sikeres TDK-dolgozatok, s nem utolsósorban Neumann János díjunk odaítélése mutatja, hogy milyen nagy hatással volt Kornai a kollégiumra. Sokan kerültek vele közvetlenebb kapcsolatba: néhányuknak lehetőségük nyílt szakszemináriumra járni hozzá, mások együtt dolgozhattak vele. A kollégium és Kornai János a mai napig sok szállal kapcsolódik egymáshoz – e kötődést szeretnénk kifejezni kiadványunkkal, melyet 80. születésnapjára állítottunk össze a volt és jelenlegi kollégisták ez alkalomra készült írásaiból.